

Toimittaneet
Sanna Ryynänen & Anni Rannikko

JUTKVA mieli KUVI TUS

Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset
tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä

Gaudeamus

Copyright © 2021
Kirjoittajat & Gaudeamus

Gaudeamus Oy
www.gaudeamus.fi

Kannen suunnittelu: Satu Kontinen

KL 30.01 • UDK 303

ISBN 978-952-345-117-9

Painopaikka: Tallinna Raamatutrükikoda OÜ, Tallinna 2021

LUKIJALLE

Yhteiskuntatieteellinen tutkimus on kiehtovan moninainen kenttä, jossa tutkijan kiinnostus voi suuntautua niin laajoihin rakenteellisiin kysymyksiin kuin pienimpiin arjen ja yhteiselämän yksityiskohtiin. Tutkimusalueen kattamien ilmiöiden monimuotoisuus tarkoittaa, että myös tutkimuksen lähestymistapojen on tärkeää olla monimuotoisia. Tämä kirja on saanut alkunsa huomiosta, että harvinaisemmat yhteiskuntatutkimuksen aineiston tuottamisen menetelmät ja tutkimusotteet jäävät usein sivurooliin tai jopa kokonaan käsittelemättä esimerkiksi yhteiskuntatieteellisissä opinnoissa. Samanaikaisesti kiinnostus luovia ja toiminnallisia tutkimusmenetelmiä kohtaan on koko ajan kasvanut, mikä näkyy esimerkiksi aiheeseen liittyvän englanninkielisen menetelmäkirjallisuuden kiihtyvänä julkaisutahtina. Monesta tässä kirjassa käsitellystä menetelmästä ei ole kuitenkaan vielä saatavilla juuri siihen ja sen käytännön soveltamiseen keskittyviä tekstejä joko lainkaan tai ainakaan suomeksi.

Kirjan lukijoiksi ajattelemme yhteiskunta- ja sosiaalitieteilijöiden lisäksi kasvatustieteiden sekä taidealojen opiskelijat yliopistoissa ja ammattikorkeakouluissa, samoin kuin tutkimustyön ammattilaiset ja tutkimusmenetelmiä opettavat sekä laajasti kaikki, joita kiinnostaa luova tutkimuksellinen ote yhteiskuntaan ja sen ilmiöihin.

Toivomme, että kirja tuottaa uusia menetelmäoivalluksia ja inspiroi myös menetelmäsovelluksiin. Esitellyistä

tutkimusmenetelmistä voi kehittää lähes loputtomasti uusia versioita, ja luovia, toiminnallisia ja osallistuvia tutkimusmenetelmiä voi soveltaa esimerkiksi asiakastyössä paljon laiveamminkin kuin vain tutkimuksen tekemiseen.

Kirjan kirjoittajat ovat perehtyneet sekä teoreettisesti että omien tutkimustensa kautta luoviin, toiminnallisiin ja osallistuviin tutkimusmenetelmiin, ja myös meidän, kirjan toimitajien oma tutkimustyö liittyy läheisesti näihin menetelmiin. Sosiaalipedagogiikan yliopistonlehtorina ja tutkijana työskentelevä Sanna Ryyänen on esimerkiksi tehnyt teatteria ja yhteiskuntatieteitä yhdistävää tutkimusta Puhekupla-kollektiivissa ja Saimaan Teatteri -kiertueteatterin tutkijajäsenenä. Sosiologian tutkija Anni Rannikko on puolestaan etnografian ja osallistuvan tutkimuksen asiantuntija. Yhdessä teemme aktivistitutkimusta kuljeskelumenetelmällä Rikkovat rajat -tutkimuskollektiivissa. Olemmekin molemmat luovien ja kokeilevien tutkimusotteiden lisäksi kiinnostuneita tutkimuksen ja aktivismin yhdistämisestä sekä sen mahdollisuuksista. Ryyänen on kirjoittanut aiheesta kirjan *Taisteleva tutkimus* (2014) yhdessä Juha Suorannan kanssa.

*

Kiitämme kirjoitus- ja toimitusprosessin aikana saamastamme arvokkaasta kommentointiavusta ja valaisevista näkemyksistä sosiologian yliopistonlehtori Päivi Armilaa, yhteiskuntapolitiikan professori Eeva Jokista, sosiologian apulaisprofessori Sirpa Lappalaista ja teatteri-ilmaisun ohjaaja Kati Siréniä. Kustantajan arviointiprosessin aikana käsikirjoitukseen perehtyi lisäksi kolme muuta asiantuntijaa, joilta saimme arvokasta palautetta ja tarkkanäköisiä muokkausehdotuksia sekä kirjan kokonaisuudesta että yksittäisistä artikkeleista. Olemme valtavan

kiitollisia käsikirjoitukselle antamastanne ajasta ja näkemyksellisyydestänne kommenttien muotoilussa. Kiitämme myös Gaudeamuksen kustannusjohtaja Leena Kaakista siitä, miten innostuneena hän tarttui kirjaehdotukseemme, sekä kustannustoimittaja Ani Kuusjärveä korvaamattomasta avusta kirjan viimeistelyssä.

Kirjaprosessi alkoi suunnittelutyöllä kesällä 2019, mutta varsinainen kirjoitustyö ja kirjan kokoaminen ajoittuivat maailmanlaajuisen koronapandemian aikaan vuonna 2020. Kirjoittamista kehysti paitsi muuttuva ja epävarma yhteiskunnallinen tilanne myös totutusta tyystin poikkeava arki. Kiitämme artikkelien kirjoittajia arvokkaasta annista kirjan kokonaisuuden muotoutumiseen ja erityisesti siitä, että poikkeusoloista huolimatta kaikki löysivät aikaa ja intoa tälle kirjalle niin, että jokainen vaihe toteutui suunnitellussa aikataulussa.

Kirjan pääotsikko haki pitkään muotoaan. Joukkoistimme nimipohdinnan lopulta koko kirjoittajajoukkoon, ja saimme paljon hyviä ehdotuksia. Erityiskiitos Juha Suorannalle, joka ensimmäiseksi ehdotti mielikuviutus-sanan nostamista kirjan pääotsikkoon. Sanapari tutkiva mielikuviutus kiteyttää jotain olennaista kirjassa esiteltävistä tutkimusotteista. Se on luonnollisesti myös kunnianosoituksemme C. Wright Millsin *Sosiologiselle mielikuviutukselle* ja sen merkittävälle perinnölle yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Mills määritteli sosiologisen mielikuviutuksen esimerkiksi kyvykkyudeksi siirtyä näkökulmasta toiseen. Toivomme tämän kirjan osaltaan kannustavan näkökulman vaihdoksiin tutkimuksen tekemisessä.

Helsingissä & Enossa 2. 2. 2021

Sanna Ryyänen & Anni Rannikko

SISÄLLYS

1 *Johdanto* • 11

SANNA RYYNÄNEN & ANNI RANNIKKO

I

ODOTTAMATTOMIA IKKUNOITA

2 *Kaunokirjallisuuden käyttö yhteiskuntatutkimuksessa* • 33

JUHA SUORANTA & OLLI PYYHTINEN

3 *Autoetnografia ja vaikenemisen kulttuuri* • 57

ANNI RANNIKKO & PERTTI RANNIKKO

4 *Visuaaliset menetelmät arkiajattelun tutkimuksessa* • 82

EEMELI HAKOKÖNGÄS & JARI MARTIKAINEN

II

KUTSUJA KUVITTELEMAAN

5 *Eläytymismenetelmä* • 103

KAARINA MÖNKKÖNEN

6 *Kirje tulevaisuudesta -menetelmä* • 132

VILMA HÄNNINEN, HANNA POHJOLA, MERJA TARVAINEN,
JOHANNA HÄTILÄ, HEIDI KORHONEN, HELENA ROVAMO
& ANNEKE SOOLS

7 *Osallistuva kartoitus ympäristösuhteiden tutkimuksessa* • 154

JOHANNA HOHENTHAL

III
YHDESSÄ KOHTI TOIMINTAA

8 *Soveltava teatteri taideperustaisena tutkimuksena* • 181
SANNA RYYNÄNEN, EMMA NORTIO
& SIRKKU VARJONEN

9 *Muistelutyömenetelmä* • 215
MARI KÄYHKÖ

10 *Kuljeskelu aktivistitutkimuksena* • 242
TIINA SOTKASIIRA, ANNI RANNIKKO, PÄIVIKKI RAPO
& SANNA RYYNÄNEN

Viitteet ja kirjallisuus • 271

Kirjoittajat • 326